

УДК 821.161.2.09Слісаренко7(045)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.4.2>

Л. І. КАВУН

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри української літератури та компаративістики,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Електронна пошта: kavun_li@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9862-8899>

ХУДОЖНЯ ОБРАЗНІСТЬ РОМАНУ ОЛЕКСИ СЛІСАРЕНКА «ЧОРНИЙ АНГЕЛ»

У статті йдеться про художні особливості роману Олекси Слісаренка «Чорний Ангел». Своєрідність образності цього твору виявляється в індивідуальній естетиці, жанрі, стилі, художній мові письменника. У романному часопросторі актуалізовано західноєвропейську фаустівську парадигму, що акцентує заперечення старого, фіксує процес сумнівів, пошук нового. Образ Фауста в українській художній версії має парадигмальний характер, тобто відображає глибини людського характеру, головну спрямованість духовного життя, а також етапи становлення нової цивілізації. Олексу Слісаренка цікавить передусім ідея буття як становлення. Не випадково в авторській рецепції переважає шпенглерівське трактування сучасності як епохи фаустівської цивілізації, що зумовило й фаустівську проблематику твору. Це зміна світобудови, формування справжньої людини нового часу, екзистенційний людський вибір тощо.

Тема роману «Чорний Ангел» – художнє відтворення класичного уявлення про гармонію вселюдського буття, якої можливо досягти завдяки активній та цілеспрямованій дії людей. Літературний персонаж твору, науковець Артем Гайдученко, постає новітнім українським Фаустом, риси якого найяскравіше розкриваються в технічній, інтелектуальній, духовній площині суспільного прогресу. Захоплення наукою робить його нестандартною особистістю в комуні (тобто в суспільстві) й викликає в оточення подив та нерозуміння. Адже життя набагато складніше від усіх наукових теорій, до того ж таких, що вже завтра можуть застаріти. Натомість Артем вірить у те, що його винахід допоможе людству, при цьому стає рабом і жертвою свого відкриття, ставить під загрозу життя комунарів. Йому протистоїть Чорний Ангел – брат Петро, що уособлює мефістофельський дух заперечення, анархічну сваволю й водночас потужну віталістичну силу.

Український Фауст в інтерпретації О. Слісаренка вибирає шлях пошуку істини; він сподівається на науковий технічний винахід, який стане невичерпним джерелом енергії й полегшить життя людей, примножить стосунки між ними, засвідчить панування людини над усім сущим.

Твір «Чорний Ангел» тягнє до жанру авантюрно-пригодницького роману з органічними вкрапленнями утопії й антиутопії.

Ключові слова: авантюрно-пригодницький роман, жанр, художня модель фаустівської людини, утопія, антиутопія, художня проза, поетика.

Постановка проблеми. Загальним місцем спроб художнього осмислення української прози 1920-х років стало твердження про її перехідний стан, переоцінку цінностей та нові орієнтири. Твори Олекси Слісаренка визнані новаторськими й художньо самобутніми в контексті модерністської романістики. Ще прижиттєві критики відзначили оригінальне поєднання в індивідуальній естетиці письменника традицій української та європейської прози з впливами нових жанрів і художніх технік письма, що виникли в той час. Принаймні його роман «Чорний ангел» у річищі тогочасних художньо-естетичних шукань мав виняткове значення. Письменник здійснив спробу «відповісти на одне з найболючіших питань пореволюційної

епохи: революція – це все чи лиш частина руху людини до істини? За ним одразу виникала вервечка інших, супутних питань: марксизм – це остання крапка над «і» чи тільки чергова релігія; втілення ідей марксизму в життя – це справа всіх чи тільки класичних люмпен-пролетарів; наукові відкриття – це спільники революції, чи вона може обходитися без них...» [Наєнко 1990 : 19]. Ці питання лягли в основу розгортання гострого й складного сюжету твору «Чорний Ангел», насиченого різноманітними пригодами й незвичайними ситуаціями.

Аналіз попередніх досліджень. Роман О. Слісаренка привернув значну увагу літературознавців. Зокрема, Олександр Білецький, говорячи про жанрову неординарність «Чорного Ангела»,

зазначав, що це є перший «конан-дойлівського типу «роман таємниць» [Білецький 1930 : 7–8], який виник в українському літературному просторі. У літературознавчих колах 20-х років про О. Слісаренка заговорили як про українського О'Генрі. Ясна річ, рецепція мистецьких дискурсів надзвичайно популярних зарубіжних письменників інспірувала пошук власного шляху автора «Чорного Ангела» в українському художньому просторі. Адже роман О. Слісаренка приваблює насамперед цілком оригінальним голосом та мистецькою майстерністю.

Сучасні літературознавці (М. Наєнко, Л. Сенік, В. Агеєва, Н. Бернадська, Л. Кавун, О. Філатова, С. Журба, Л. Кулакевич та ін.) схиляються до думки, що роман «Чорний Ангел» тяжіє до авантюрно-пригодницького жанрового різновиду. Зокрема, М. Наєнко зауважив, що О. Слісаренко прагнув «прищепити в українській літературі гостросюжетний «авантюрний стиль» [Наєнко 1990 : 18]. Таку ж думку висловлює і Л. Кулакевич. Досліджуючи жанрові стратегії української авантюрно-пригодницької прози першої третини ХХ століття, вона зазначає, що роман «Чорний ангел» за «своїми тематичними особливостями є науково-фантастичним, а за жанровими – авантюрно-пригодницьким» [Кулакевич 2020 : 347].

Н. Бернадська звертає увагу на мінливість жанру, використання в одному творі елементів інших жанрів як іманентну особливість. Поряд з авантюрно-детективною жанровою доміантою роману «Чорний Ангел» дослідниця слушно відзначає й іншу – психологічну: «Авантюрно-психологічна лінія роману поглиблюється психологічним обґрунтуванням характерів...» [Бернадська 2004 : 105].

Однак рівень вивчення індивідуальної естетики, жанру, стилю, художньої мови роману Олекси Слісаренка не можна вважати вичерпним. Це завдання лишається актуальним на найближчу перспективу для наукових студіювань.

Мета статті – проаналізувати роман Олекси Слісаренка «Чорний ангел» у плані проблематики, жанру, моделювання літературного героя, модерністської природи художньої образності. Без заглиблення в індивідуальну творчу манеру письменника неможливо повноцінно представити його роль у становленні української романистики 1920-х років.

Виклад основного матеріалу. Провідним мотивом роману «Чорний ангел» Олекси Слісаренка став пошук істини, жага пізнання, фаустівського самовизначення й самопереборення. Фаустівська дилема в романному часопросторі набула чіткого формулювання як проблема відповідності знань і моралі. До того ж вирішував її автор на основі «моделі» Фауста-вченого. Його цікавлять передусім не технічні можливості наукового відкриття, а його соціально-економічні та моральні наслідки. Крім цього, в художньому дискурсі О. Слісаренка звучить ще й мотив нового, справедливого суспільства, здатного, на думку автора, скористатися відкриттям на благо людей. Автор роману зображує життя Липівської комуні, утопійної ілюзії, яка в умовах реальної політичної дійсності зазнає поразки. Адже в покинутому панському маєтку зібралися люди різних світоглядів та інтересів, які волею обставин були зірвані з обжитих місць й опинилися в цій поліській глушині. Їх нічого не пов'язує, лише те, що всі вони втікачі – хто від голоду, хто від нової влади і т.п. Герой О. Слісаренка розглядає Липівську комуну як засіб, оскільки хоче створити за допомогою свого винаходу «тисячі майбутніх комун – і в таких місцях, де люди й не мислили господарювати» [Слісаренко 1990 : 491]. Він мріє змінити «поліський клімат на клімат Криму, а піщаний попіл дюн – на найродючіший ґрунт у світі!» [Слісаренко 1990 : 491].

Зауважимо, що в романі О. Слісаренка виявляють себе жанрові елементи «утопії й антиутопії» [Кавун 2006 : 329]. У «Чорному Ангелі» автор, наслідуючи утопістів, здійснює спробу задовольнити потреби суспільства чудодійним методом: завдяки надзвичайному технічному відкриттю величезної енергії звільнити людину з-під влади матеріальних обставин й усунути багато моментів, які поділяють людство на класи. Водночас у художньому тексті на основі історичних аналогій заперечується модель утопійного оманного суспільства, звучить застереження щодо неминучих помилок і страхітливих наслідків, яких не можна буде уникнути.

В основі міфології антиутопії О. Слісаренка лежать дискурси народної книги 1587 й трагедії Й.-В. Гете, що визначають розвиток творів фаустівської проблематики ХІХ ст., також шпенглерівське розуміння сучасності як епохи

фаустівської цивілізації. При цьому український письменник не просто повторює філософський дискурс «Примерку Європи» Освальда Шпенглера, а надає йому нового звучання, пов'язаного з екзистенційною проблематикою. Тому життєвий шлях Артема Гайдученка розшифровується як існування екзистенційного героя: він закинутий у чужий йому і ворожий світ, шукає виходу поза межі надособистісного буття, віднаходить себе в ролі вільної й відповідальної особистості. Літературний персонаж О. Слісаренка постає не так міфологічним персонажем з його позачасовим існуванням, як історичною людиною в типових обставинах конкретної епохи.

Вихідна ідея роману «Чорний Ангел» – класичне уявлення про гармонію вселюдського буття, якої можливо досягти завдяки активній та цілеспрямованій дії людей. Новітній український Фауст – Артем Гайдученко – бачить своє призначення в технічній, інтелектуальній, духовній площині суспільного прогресу. У романному дискурсі цей герой є виразом інтенції творення. Адже він іде шляхом пошуку істини, сподіваючись, що його технічний винахід, який стане невичерпним джерелом енергії, полегшить життя людей, примножить взаємини між людьми, засвідчить панування персонажа над усім сущим. Артем Гайдученко намагається довести, що можна будувати «нове прекрасне «виноградне» життя» [Слісаренко 1990 : 528] навіть на злидених пісках, де живуть комунари.

Таким чином, виникає перспектива всесвітньої утопії, створюється ситуація, коли завдяки науковому відкриттю герой потрапляє у становище людини, яка може диктувати країні, а то й світові власну волю. Думки про панування людини над усім сущим бентежили душу Артема Гайдученка. «Адже ж то буде ловкий і несподіваний підступ під старий світ з усіма його загальноновизнаними істинами – з його правом, мораллю, з соціальними проблемами, на розв'язанні яких так ловко шахраюють спекулянти» [Слісаренко 1990 : 403]. Водночас він усвідомлює, що зобов'язаний захистити свій винахід від злих людей, здатних скористатися ним на шкоду суспільству.

Герой роману О. Слісаренка цінує стосунки і речі, що не мають особливого значення для інших, але для нього вони постають складни-

ками інтимно близького образу світу. У художньому тексті герой уособлює розум народу, його вітальну волю, яка прагне підпорядкувати інтуїтивне раціональному.

Становлення Артема Гайдученка як особистості відбувається завдяки його свідомим прагненням. Індивідуальна вільна воля української фаустівської людини спрямована на пошук шляху до кращого майбутнього для «Велетня, безликої маси, що тяжко працює тисячоліття, і він, Артем, зряча дитина Велетня, що їй дано очі бачити за всі тисячі незрячих очей, він має уші й мусить слухати для всіх глухих звуки світу. Він мусить шукати власний шлях до світла сліпому Велетневі, що, знесилений скотинячою працею, отупілий і байдужий, забув про сонце. Він, Артем Гайдученко, мусить повернути Велетневі зір, зірвати полуду з очей і тягар із грудей, щоб міг він вільно вдихати запахи життя й бачити барви, створені ним, і слухати музику, заглушену рабським трудом. Він не моральний дегенерат, що забуває свої зобов'язання. Ні, він не відмовиться від обов'язків, він мусить! Навіть ціною життя він мусить домагатись визволення Велетня від віковичної сліпоти й важких пут» [Слісаренко 1990 : 449]. У цих рядках звучить неугасна віра героя у величезні духовні можливості народу й невтомний рух фаустівської людини до мети, яка б могла їй внутрішньо задовольнити. Персонаж О. Слісаренка постає втіленням людської духовності, якій завжди притаманна активність, пошук істини.

Отримавши посаду агронома в найглухішому поліському закутку, Артем Гайдученко мріє «про той час, коли ніхто йому вже не заважатиме працювати і він провадитиме далі свої досліді в тиші всіма покинутої садиби десь у глибині цього мовчазного лісу» [Слісаренко 1990 : 402]. Учений-фанатик працює над винаходом термініду, не насолоджуючись нічим, крім сміливої гри свого розуму. Світ розкривається перед Артемом у вигляді особливих цінностей, які існують тільки для нього.

Захоплення наукою робить його нестандартною особистістю в комуні (тобто в суспільстві) і викликає в оточення подив та нерозуміння. Адже життя набагато складніше від усіх наукових теорій, до того ж таких, що вже завтра можуть застаріти. Натомість Артем вірить у те,

що його винахід допоможе людству, при цьому стає рабом і жертвою свого відкриття, ставить під загрозу життя комунарів.

Завдяки винайденню надзвичайної енергії Артем Гайдученко може здобути безмежну владу над світом. Проте автор відмовляє героєві в цьому праві й підсиляє до нього крадія, який забирає всі його схеми і креслення. О. Слісаренко з усією гостротою порушує проблему моральності та громадянської відповідальності вченого за долю людства. Як істинно радянський письменник він засуджує індивідуалізм Артема Гайдученка, а також викриває ті сили, які намагаються заволодіти терміном. Його герой – трагічна одиниця, що сама в собі знаходить моральний закон і джерело насиченого духовного життя.

Учений не зовсім розуміє, що його праця, неповторність духовних прагнень нікому не потрібні, незрозумілі, більше того, вносять розбрат у життя комуні. Отже, знання, здобуті ним, не дають відповіді на бентежні питання про сенс життя і не задовольняють його як особистість. Адже його не сприймають у комуні за свого, оскільки вважають диваком. Дружина ж Артема, Віра Павлівна, не поділяє оптимістичних поглядів свого чоловіка і бачить у його особі лише «нікчемного мрійника». Брат Петро, якого називають Чорним Ангелом, також не розуміє бентежного духу Артема-Фауста. Водночас науковий винахід останнього є величезною спокусою для Чорного Ангела, адже у викраденні терміну він убачає можливість безмежної й неподільної влади над світом.

В образі Петра Гайдученка втілено мефістофельські риси. Для нього фізичний і моральний емпіризм постає основою розуміння людей та їхніх потреб і перетворює його життя на низку пригод, серію мандрівок та експериментів. Герой О. Слісаренка, як і Мефістофель Й.-В. Гете, уособлює дух заперечення, дух руйнівництва: у всій постаті й в ушах його «було щось свавільне й дике, щось таке, що не терпить перепон» [Слісаренко 1990 : 453].

У романі Петро символізує дух анархічного свавілля. Його дії вносять в організований, оформлений світ анархічне начало, грубу стихійність, чуттєвий розгул. Цей герой нагадує Мефістофеля, який інтерпретується в поемі німецького митця як «дух протиріччя»: «Я ж – часть од часті

лиш, що перше всім була, частинка тої тьми, що світло привела» [Гете 2001 : 62].

У художньому дискурсі О. Слісаренка Чорний Ангел постає запереченням фаустівської сили. Його потужна віталістична сила позбавлена чіткого спрямування, внаслідок чого витрачається наосліп, навмання й нерідко робить із нього заручника випадковості та зовнішніх обставин. Образ Петра викликає в пам'яті гетєвого Мефістофеля – духа, «який протестує, який насамперед зупиняє потік життя і перешкоджає речам здійснитися» [Воронский 1987 : 359].

Чорний Ангел лишається вірним власній людській природі, його життєва енергія виростає із заперечення нових моральних приписів радянського суспільства, ґрунтується на потребі анархічного бунту проти колективістських стереотипів. Однак герой викликає у читача не тільки осуд, а й симпатію і співчуття. І це пояснюється тим, що для українського письменника, як і для німецького митця, «продуктивними є і зло, і помилка» [Еліаде 2001 : 359]. Адже в художньому тексті Петро виявляє себе одним із синів Велетня, який, за словами персонажа роману О. Слісаренка Карлюги, «має протилежні полюси, що ніколи не зійдуться, бо то було би подолання стихій, ступінню в «ніщо» [Слісаренко 1990 : 408].

В образах Артема і Петра Гайдученків прочитується органічний взаємозв'язок Фауста і Мефістофеля, взаємодоповнюваність людини і диявола. У художньому тексті вони постають символами сутності українського буття; єдності й боротьби протилежностей. Петро уособлює українську стихію, темну силу, що не має чітких соціальних орієнтирів. У романі символом цієї стихії, «незваної і таємничої», є той Велетень, що, за словами одного з героїв роману, «породив комашок і зненавидів їх з перших днів народження, і ці комашки <...>, не маючи змоги побороити жорстокого батька, мусять тікати від нього в пустелю й жити з дикими звірами». Такою комашкою почувається і Том Карлюга – «нащадок славного гетьманського роду», якого «припрошали до офіцерських загонів», але, пізнавши «марність і порожнечу боротьби й життя», він розпланував своє життя згідно із власною системою, «коли всі тягарі скинуто з плечей і з серця і людина стає вільна від обов'язків і примусу» [Слісаренко 1990 : 456].

Колишній родовитий шляхтич тікає від Велетня, оселяється в лісі, оскільки йому набридло балансувати над прірвою і він, жадаючи спокою, «став людиною, довбачем ночов і щасливим шукачем істини...» [Слісаренко 1990 : 410]. Карлюга незадоволений тим, що його самотність порушують «якісь донкіхоти», що оселяються поряд із ним і «ламають свої дурні списи об непорушні скелі життя...» [Слісаренко 1990 : 456].

Тома розуміє, що такі люди, як Петро – атаман Хворост, за певних обставин «користаються» прекрасною зброєю його гетьманських вельможних предків. Йдеться про драму «лицарів темної ночі», які творили ґрунт для бандування, отаманщини, братньої незлагоди тощо. Негативна напруга, жага смерті визначає темний бік характеру Петра. Недаремно ворожка, до якої прийшла Марта – його кохана, називає останнього Чорним Ангелом. Однак автор не засуджує Чорного Ангела, він навіть, можна сказати, його виправдовує з вищої позиції, суттю якої є право особистості утверджувати себе в самотньому мисленні та прийнятті рішень. У цьому образі чимало рис *ренесансного титанізму*: глибока образа на долю, що стала на перешкоді його прагненням здобути волю Україні, й готовність перебороти її рішучим і зухвалим учинком. Він бунтує проти будь-якої влади, оскільки залежність сковує його вільну волю в той час, як він прагне до самостійного рішення і мети. Його бунт спрямований проти покори як такої, проти примусу й насильства над особистістю в будь-яких формах.

Але, ставши вільним, український Мефістофель прирікає себе на трагічну самотність і на страждання самотності душі. Йому не просто змиритися з думкою, що заради самоствердження він мусить знехтувати власним щастям. Петро не ставить перед собою мету зруйнувати спокій у комуні, хоч і не може змиритися з тим, що цей спокій бездумної покори зводить людей до рівня *неживої* природи. Термінід, винайдений Артемом, Петро розглядає як засіб збереження вищої влади, джерело вічної нерівності. Слісаренко схиляється до визнання абсолютної волі людини, що виявляється в самостійно прийнятих рішеннях на основі індивідуального мислення.

Тема кохання переплетена в авторському тексті з темою природи. Не випадково побачення

Марти і Петра відбуваються тієї пори, «коли вечір закривав землю мокрою сірою ковдрою» [Слісаренко 1990 : 454]. У художньому тексті природа постає бурхливою, дисгармонійною, гнівною, хтонічною, вона сповнена передчуття тривоги й небезпеки, персоніфікується й бере активну участь у людському бутті. Останнє означає, що йдеться не просто про пейзажний (чи декоративний) елемент, адже він відступає на другий план перед потужним символічним значенням, а про природу як *принцип* буття.

Петро як дух хаосу органічно вписується в бурхливу, хаотичну, неформлену природу. Темрява, дощ, туман – усі ці образи містять у собі трансцендентний зміст і конотують зв'язок індивіда із загальним, скороминущого, проминального – з вічним. Так, коли Карлюга намагається вистежити Марту і Петра та підслухати їхню розмову, то природа стає йому на заваді: «Дощ посіявся рясніше і шумом затопив і галявину, і кущі, і всю просторінь між небом і землею. Туман гуснув на галявині й мішався з ранніми присмерками. Хмари насуплювали пелехаті свої брови <...> і слова коли й чути було, то не всі...» [Слісаренко 1990 : 453].

Автор говорить про бурхливе, радісне і трагічне включення людини в природу як у щось єдине й цілісне. Любовна колізія, на наш погляд, у романі О. Слісаренка має метафізичний характер: Марта у своєму коханні до Петра відкриває для себе всю повноту буття – живого, зігрітого почуттям, водночас слабка дівчина *всупереч власній волі* була захоплена у вир безкінечної повноти і розмаїття природи. Виразження цієї вічної сили природи стало її кохання. Проте, поєднавши Марту з Чорним Ангелом, природа тим самим порушила рівновагу її спокійного існування. Адже ставлення Петра до Марти – суцільна гріхозна спокуса, якій дівчина добровільно і легкодухо піддається. Прагнучи зберегти жадані для неї хвилини любовних побачень із Чорним Ангелом, вона переходить межу, за якою починається її повна залежність від новітнього Мефістофеля: цей «сміливий лицар з чорними крилами» бере у полон серце й «безпричальну душу» дівчини. Саме від Марти Петро дізнався про завершення роботи Артема над науковим винаходом, і саме Марта на прохання Чорного Ангела викрала скриньку із кресленнями і формулами

термініду. Невипадково дід, що лікує хвору дівчину, в постаті Чорного Ангела, яким вона марить, убачає самого диявола, «що хоче забрати грішну душу, та на захист тієї душі постають світлі сили небес, і точиться між ними страшна боротьба...» [Слісаренко 1990 : 548].

Унікальну речовину, термінід, винайдений Гайдученком-ученим, його брат намагається викрасти вночі з комуни. Однак під дією вогню від запаленого сірника ця речовина вибухнула, знищивши все живе навколо. На місці комуни залишилося попелище. Фінал твору є промовистим і символічним: автор схильний до визнання залежності всього суцього від вищої волі, фатуму.

Висновки. У художній прозі 1920-х років відбулася зміна стратегії пізнання світу й людини, що істотно відобразилося на особливостях образності в українській літературі. Актуалізується не деконструкція, а пошук виходу із кризових ситуацій – як особистісних, так і глобальних; превалює намагання перебороти трагізм сприйняття дійсності, виникає оптимістичний пафос. Індивідуальна естетика Олекси Сліса-

ренка закорінена в національний ґрунт і позначена впливом європейської прози з її жанрово-стильовими новітніми віяннями, відповідними моделями літературного героя, що впроваджувалися в тогочасному модерністському дискурсі.

«Чорний Ангел» Олекси Слісаренка тяжіє до жанру авантюрно-пригодницького роману з органічними вкрапленнями утопії й анти-утопії. Літературний персонаж представляє художню модель фаустівської людини, яка прагне здійснити соціальні перетворення шляхом наукового винаходу. В основі художньої інтерпретації тогочасних проблем – зміна світобудови, формування справжньої людини нового часу, здійснення екзистенційного людського вибору – лежить шпенглерівська концепція трактування перехідної епохи суспільства як фаустівської.

Особливості художньої образності роману «Чорний Ангел» Олекси Слісаренка аж ніяк не можна вважати доглибно дослідженими. Цей аспект творчості прозаїка потребує ще нових і нових наукових студіювань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белецкий А. Слисаренко. Чёрный Ангел : роман. Москва ; Ленинград : ОГИЗ, 1930. С. 3–9.
2. Бернадська Н. І. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція : монографія. Київ : «Академвидав», 2004. 368 с.
3. Воронский А. Искусство видит мир. Портреты. Статьи. Москва : Советский писатель, 1987. 704 с.
4. Гете Й.-В. Фауст; Лірика / пер. з нім. і передм. Д. С. Наливайка. Київ : Веселка, 2001. 478 с.
5. Еліаде М. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і Андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 591 с.
6. Кавун Л. І. «М'ятежні» романтики вітаїзму : Проза ВАПЛІТЕ. Черкаси : Брама-Україна, 2006, 328 с.
7. Кулакевич Л. М. Жанрові стратегії української авантюрно-пригодницької прози першої третини ХХ століття : дис. ... доктора філологічних наук : 10.01.01 ; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2020. 428 с.
8. Наєнко М. Сюжет, пригода, авантюра (Олекса Слісаренко). *Одержимість: Критичні розвідки, портрети, відгуки*. Київ : Молодь, 1990. С. 52–71.
9. Слісаренко О. А. Чорний Ангел: Вірші. Новели. Повісті. Роман / упоряд. та передм. М. К. Наєнка. Київ : Дніпро, 1990. 557 с.

REFERENCES

1. Beletskiy A. (1930) Slisarenko [Slisarenko]. *Chernyy Angel: roman* [Black Angel: Romance]. Moskva ; Leningrad : OGIZ. pp. 3–9. (in Russian)
2. Bernadsjka N. I. (2004) *Ukrajinsjkyj roman: teoretychni problemy i zhanrova evoljucija: monohrafiya* [Ukrainian novel: theoretical problems and genre evolution: Monograph]. Kyiv : Akademydav. (in Ukrainian)
3. Voronskiy A. (1987) *Iskusstvo videt' mir. Portrety. Stat'i* [The art of seeing the world. Portraits. Articles]. Moscow : Sovetskiy pisatel'. (in Russian)
4. Gete J.-V. (2001) *Faust; Liryka* [Faust; Lyrics]. (eds. per. z nim. i peredm. D. S. Nalyvajka), Kyiv: Veselka. (in Ukrainian)
5. Eliade M. (2001) *Svjashhenne i myrsjke; Mify, snovydinnja i misteriji; Mefistofelj i Androghin; Okuljtyzm, vorozhbystvo ta kuljturni upodobannja* [Sacred and secular; Myths, dreams and mysteries; Mephistopheles and Androgyne; Occultism, divination and cultural preferences]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)
6. Kavun L.I. (2006) «*M'jatezhni*» *romantyky vitajizmu : Proza VAPLITE* [The Rebellious Romantics of Vitaism: VAPLITE Prose], Cherkasy : Brama-Ukrajina. (in Ukrainian)

7. Kulakevych L. M. (2020) *Zhanrovi strateghiji ukrajinsjkoji avantjurno-pryghodnycjkoji prozy pershoji tretyny XX stolittja* [Genre strategies of Ukrainian adventure adventure prose of the first third of the twentieth century] (PhD Thesis), Kyiv: Kyjivsjkyj universytet imeni Borysa Ghrinchenka. (in Ukrainian)

8. Najenko M. (1990) *Sjuzhet, pryghoda, avantjura (Oleksa Slisarenko)* [Plot, adventure, adventure (Oleksa Slisarenko)]. *Oderzhymistj: Krytychni rozvidky, portrety, vidghuky* [Obsession: Critical intelligence, portraits, reviews], Kyiv : Molodj, pp. 52–71. (in Ukrainian)

9. Slisarenko O. A. (1990) *Chornyj Anghel: Virshi. Novely. Povisti. Roman* [Black Angel: Poems. Novels. Stories. Novel]. (uporjad. ta peredm. M. K. Najenka), Kyiv: Dnipro. (in Ukrainian)

L. I. KAVUN

Doctor of Philology, Professor,

Professor at the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies,

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University, Cherkasy, Ukraine

E-mail: kavun_li@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-9862-8899>

ARTISTIC IMAGE OF OLEKSA SLISARENKO'S NOVEL «BLACK ANGEL»

The article deals with the artistic features of Oleksa Slisarenko's novel «Black Angel». The originality of the imagery of this work is manifested in the individual aesthetics, genre, style, artistic language of the writer. In the novel's space-time, the Western European Faustian paradigm is actualized, which emphasizes the denial of the old, and captures the process of doubt, and the search for the new. The image of Faust in the Ukrainian artistic version has a paradigmatic character, which reflects the depths of human character, the main direction of spiritual life, as well as the stages of formation of a new civilization. Oleksa Slisarenko is primarily interested in the idea of being as becoming. It is no coincidence that Spengler's interpretation of modernity as an epoch of Faustian civilization prevails in the author's reception, which led to the Faustian issues of the work. This is a change in the universe, the formation of a real man of modern times, existential human choice and etc.

The theme of the novel «Black Angel» is an artistic reproduction of the classical idea of the harmony of universal existence, which can be achieved through active and purposeful action of people. The literary character of the work, the scientist Artem Haiduchenko, appears as the newest Ukrainian Faust, whose features are most vividly revealed in the technical, intellectual, spiritual plane of social progress. His fascination with science makes him a non-standard person in the commune (ie in society) and causes astonishment and misunderstanding in the environment. After all, life is much more complicated than all scientific theories, moreover, those that may become obsolete tomorrow. Instead, Artem believes that his invention will help humanity, while he is becoming a slave and a victim of his discovery, endangering the lives of Communards. He is opposed by the Black Angel, Peter's brother, who embodies the Mephistophelean spirit of denial, anarchic arbitrariness, and at the same time a powerful vitalist force.

Ukrainian Faust in the interpretation of O. Slisarenko chooses the path of searching for truth; he hopes for a scientific and technical invention that will become an inexhaustible source of energy and make people's lives easier, increase relations between them, and prove man's dominion over all things.

The work «Black Angel» tends to the genre of adventure novel with organic touches of utopia and anti-utopia.

Key words: adventure novel, genre, artistic model of Faustian man, utopia, anti-utopia, fiction, poetics.